

KISPOLGÁROK

Gorkij bemutatja a szegedi Nemzeti Színházban

Gorkijjal valami új kezdődött a drámairodalom történetében: a dramaturgia minőségileg új korszaka. Gorkij a forradalmi proletariátus elvei, a marxizmus-leninizmus alapján áll a ebből fakadó pártos ábrázolás határozza meg dramaturgiáját. A kapitalizmus megdöntéséért és a munkásosztály győzelméért vívott harc fegyverének szánja színműveit.

Első drámája, a Kispolgárok a világirodalomban az első mű, amelyben a szerző a kapitalizmus összegyűrt embereivel, az „apák Oroszországának” képviselőivel, mint erősebbet állítja szembe a proletariátus képviselőjével: a jövőről álmodozó és a jövőért harcoló Nyilt. Ennek a szembeállításnak — a politikai mondanivaló mellett — nagy dramaturgiai jelentősége is van.

A tragédia fogalma — írta Gorkij egyik cikkében — kizárja a kicsinyességet. A kispolgári lét ezért nem tragikus, a kispolgári élet kicsinyes civakodásai nem teremtenek igazi drámai konfliktust, a kispolgári lét statikus, unalmas, vegetáló. Ennek tükrözésére hogyan lehet jelentős cselekményt bemutatni? A polgári dráma beszűkülésének éppen az volt az oka, hogy nem tudott jelentős cselekményt, éles összütközést — tehát igazi drámat ábrázolni.

Gorkij ezt a problémát a drámai tematika, stílus, kifejezési mód jelentős bővítésével, gazdagításával oldja meg. Nem elégszik meg a nyárpolgári kereteken belüli konfliktusok feltárással, hanem ezeket bár lényeges, de csak mint részkonfliktusokat kezeli és a döntő konfliktus hordozójává a kispolgári világgal szembehelyezkedő Nyilt teszi meg. Ez nemcsak arra ad alkalmat, hogy megmentsse a dráma drámai jellegét, hanem arra is, hogy minőségileg új dramaturgiát hozzon létre, újfajta drámai cselekményt, amely a külső cselekményt belső folyamat ábrázolására használja fel.

A Gorkij drámákban alig történik valami, a darab kezdete és vége a történet szempontjából nagyon közel van egymáshoz.

Besszemenov házában unalmas, elviselhetetlen az élet, tele véget érni nem akaró apró civakodásokkal. Gyermekai: Pjotr és Tatjana szükeknek érzik ezt az életet, de nincs erejük harcolni ellene. Tatjánának Nyil mellett talán lenne ereje, bizonytalanul ugyan, de várja is Nyil segítségét, biztatását, de Nyil nem őt, hanem Polját választja. Öngyilkos lesz, de még ez sem sikerül neki, — Nyil Poljával együtt elhagyja a házat, Jelena is elviszi magával Pjotrot, s Tatjana reménytelenül, vigasztalanul egyedül marad környezetében.

Körülbelül ennyi a Kispolgárok cselekménye, ha a polgári dramaturgia szabványai szerint nézzük a történetet. De Gorkij többet akart mondani egyszerű színpadi történetnél, drámájába belesűrítette a századforduló Oroszországának egész alapvető ellentétét: a munkások és a gazdák ellentétét, s magaskodó művészi koncentrátsággal ábrázolja a gazdák Oroszországának felbomlási válságát.

A darab eszméi mondanivalóját Nyil képviseli, ő hordozza a Gorkij állásfoglalását jelentő megoldást. Az ő kiválása a Besszemenov házból világítja meg azt az ideológiai bomlást, azt az ideológiai és politikai tehetetlenséget, amely Besszemenovokra és a többi Besszemenovra, a kispolgárságra annyira jellemző.

A Kispolgárok — egészen más a ritmusa, mint a Gorkij előtt írt drámáké általában. A széles, nagy társadalmi kérdések kis egyéni viszálkodásokban tükröződnek, s ugyanakkor, amikor a belső mozgás: a jellemek fejlődése, az ellentétek harca egyre gyorsul, egyre élesebb — maga a mese, a történetet lassan, szinte epikus nyugalommal hőmpölyög.

Kevés a cselekmény, az előadás feszültsége, izgalmasága tehát azon múlik, hogy a szereplő színészek hogyan tudják a belsőben gyorsuló harcot minden különösebb külső gesztus nélkül megmutatni. Éppen ezért Gorkij játszanál nagyon nehéz, egész színészek, kiforrott együttes kell hozzá!

A szegedi Nemzeti Színház együttese kiállta a nagy erőpróbát; izgalmas, a gorkiji mondanivalót csaknem teljes egészében visszaadó, emlékeztető előadásban újította fel a nagy orosz író korszakos jelentőségű drámáját. A Kispolgárokat fontos határnak, jelentős előrelépésnek érezzük a társulat valódi, korszerű együttessé fejlődésének útján.

A legnehezebb feladata kétségtelenül a rendező, Ádám Ottónak volt. Gorkijt csak egységes stílusú együttesrel lehet jól játszani, a nagy író páratlan ember-, helyzet- és légkörteremtő tehetsége, a mű magasfeszültségű koncentrátsága megkívánja, hogy a szereplők minden akciójukat az eszméi mondanivaló élessége miatt erősen exponált főkonfliktus felé irányítsák. Zökkenő nélkül, egyre gyorsuló léppéssel kell a végkifejlet felé: Besszemenovok magukamaradására felhaladni, s Ádám Ottó a darabnak ezt a ritmusát biztosítani tudta. Biztosította elsősorban azzal, hogy a szereplőket megfelelő helyükre állította, csaknem minden esetben megfelelően értékelte, kit hogyan szeret, gyűlöl, sajnál, vagy akár neveléssé tenni az író. Ezen a téren csak két hibát vétett: Stepanyidát, Besszemenovok szakácsnőjét komikus figurának értelmezte s engedte, hogy Inke László egyébként élményt jelentő Tyetyerev alakításában néha hősi magatartás keretében felül.

Az író semmiesetre sem akart Stepanyidából neveléses alakot s Tyetyerevből hőst csinálni.

Stepanyida szamovár jeleneténél elhibázott komikus hatásra törekedni, hiszen ez az epizód a szakácsnőnek a legvégsőig való kegyetlen kizsákmányolásának, kiszíjoltatásának művészi pillanatfelvétele, Stepanyida nem komikus, éppen ellenkezőleg: mélységesen tragikus alak.

Tyetyerevet már legyőzte, maga alá gyűrte az élet, legfeljebb csak akar, de nem tud hős lenni. S ezt ő tudomásul is veszi, tudja, hogy erős kezével semmi sem jut az életben, ha rávágna az asztalra, igaz, darabokra törne, de tudja, mégsem fog soha rávágni.

Az előadás legnagyobb ajándéka Barsy Béla Besszemenovja. Ami jelképes értelem s egyéni sors, emberi érzés és kemény önféltés van ebben a szerepben, Barsy Béla alakításában mind érvényre jut. Kossuth-díjas művésznünk nagyszerű színpadi időzéréssel, a részleteknek is gondos kidolgozásával, látható nagy kedvvel oldja meg szerepét.

Barsy alakításának nagy művészi volta abban van, hogy szintézisben mutatja meg Besszemenov családi és osztálytragédiáját. Meggyőzi a nézőt arról, hogy szükségszerűen kell elbuknia, sem a családja, sem a társadalom nem valjára magáénak az ő vakondok életét. Barsy játékában maradéktalanul érvényesül Besszemenov alakjának típus jellege.

A feleségét, Akulinát játszó tehetséges Papp Teri jó alakítást nyújt, a szó eredeti értelmében. Azaz: valóban alakít, alakoskodik, a szerep belső lényege messzi esik egyéniségétől. Minden mozdulata színészi tehetségre vall, látszik, hogy máris eljutott a színészi művészetnek ahhoz a fokára, amikor a művész képes már megtölteni az író tollával megrajzolt alakot élő színpadi tartalommal. De Akulina esetében ez nem sikerült neki teljesen. Akulina túl van már élete delén, elfáradt már, megtörte az élet, kapkod, mindenre bólogat a fejével, megijed a zajtól. Papp Teri alakításában a jellemábrázolásnak ezek a külső fogásai maradéktalanul megvannak, de az akulinai érzéseknek már nem tudott kifejezést adni. Egy kicsit zavart maszkja is, hogy öregnek látszon, egész térképet rajzolt az arcára.

Besszemenovok gyermekeit két tehetséges művész Lászlóffy Katalin és Kátay Endre játsza. Kátay-Pjotr maszkjában, ideges mozdulataival, fojtott hangú beszédmodorával jól testesíti meg a polgári lázadót. Kátay a Gorkij-értelmezte figurát állítja elének Pjotr Besszemenov alakjában.

A darab egyik legnehezebb szerepe Tatjana. Nehéz azért, mert a külső cselekményt illetően ő kö-

rülte forog a játék, s ő ebben a játékban elég passzív. Passzív olyan értelemben, hogy nem nagyon érdekli, ami körülötte történik, s mégis, ha alakítója nem akarja, hogy a szerep érdektelenné, unalmasá váljon, meg kell töltenie drámaisággal. Ezt a drámai hatást azonban nem lehet feltűnő külső eszközökkel elérni, úgy kell játszania, hogy minden tette képtelen, ernyedt ember szenvedése izmon alakításából. Egy ellentétes képlettel van dolgunk: a harmadik felvonástól kezdve a dráma sodra erősen s ezt nem utolsó sorban Tatjana sikertelen öngyilkossági kísérlete váltja ki. Tatjana pedig ebben az időszakban még ernyedtebbé válik, még inkább érzi, hogy élni és halni is képtelen. De ez az érzés tragikus érzés, drámai hatást keltően kell tehát érzékelteni. S így éri el Lászlóffy Katalin alakítása a fiatal művésznő eddigi pályafutásának csúcát. Lassú, ernyedt mozdulataival, tehetetlenségével mindig csipkelődésre kész tekintetével, az apai oktatások ellen kifakadó hisztérikus „Papa hagyja abba” kitörésével feszült drámaiságot teremt magakörül.

A Kispolgárok főhőse Nyil. Egyszerűnek és szépnek látja az életet, de tudja, hogy ezért a szépet harcolni kell. Nyil a forradalmi harcot tartja egyedül alkalmasnak arra, hogy a munkásosztály megdöntse a kapitalizmus és a kispolgárok uralmát, s hogy jogot szerezzen magának, hogy valóban az legyen a gazda, aki dolgozik. Nyil tehát közvetlen elődje Pável Vlaszovnak, Az anyai forradalmi hősnének, Szincovnak, az Ellenségek hivatásos forradalmárának, és a többi forradalmi hősnek, akiket Gorkij regényeiben és drámaiban megalkotott.

Nyil szerepe is nehéz szerep. Nehéz, mert úgy kell főalakká válnia, hogy keveset beszél, nem sokat van a színpadon. Éppen azért, amit mond, annak súlya van, erő, lendület, szív, szenvedély — egyszerűség van szavaiban és mozdulataiban. S Kovács János elég halvány ahhoz, hogy a konfliktusból győztesként kikerülő forradalmi generáció valóságát szatáit keltse. Sajnos a rendezés sem sietett segítségére. Nyil nemcsak Besszemenovnak, hanem Pjotrnak is ellenpólusa. Minden vonatkozásban Pjotr főle kell nőnie, szenvedélyben is. Sajnos, Kátay alakításában több volt a szenvedély, mint Kovács Jánoséban. A Poljával meg Tyetyerevvel való jelenetében hibásan egy kissé szentimentális. Különösen baj ez, amikor Tyetyerevvel kerül össze, hiszen Inke amúgy is hajlamos szerepe hőssé fokozásra. Az ő jelenetükben Tyetyerev az erősebb és nem Nyil, pedig Gorkijnak más volt a célja és mondanivalója. Ha Kovács János erőteljesebb, szenvedélyesebb lett volna, más lenne a darabnak a végső kicsengése is. Sok néző pesszimista életérzéssel távozik a színházból, s ennek az az oka, hogy Nyil és Polja kettőse nem tud Besszemenovok és a Tyetyerevek világa fölé emelkedni, nem mutatja meg a holnapot jelentő optimista útját.

Az első komolyabb szerepét alakító Domján Edit szívvél, átérzéssel játssza Polját. Talán egy kicsit túlságosan is játsza, nem elég egyszerű, nem elég harmonikus.

Inke László Tyetyereve részleteiben kitűnő színészi alakítás. Inke játéka a már említett hibás felfogás miatt nem válhat az előadás legjobb alakításává. Pedig minden mozdulatából érzik, volna művészi ereje a szerep helyes megfogalmazására is.

Jelentős pillére az előadásnak Miklósy György Percsijnje is. Színpadra-lépésének első pillanatától kezdve megmutatja, hogy idegen a Besszemenov féle világtól. Miklósy a gorkiji értelmezés szerint formálja meg szerepét. Jól hangszerelt alakítás Lontay Margit friss, üde Jelénája is. A jökevény lényege ennek a szerepnek. Lontay Margit színesen, természetes jókedvvel játsza szerepét. Minden-kivel megtalálja a kellő hangot, Tyetyerevvel épp úgy, mint Tatjánával.

A társulat két új, egyébként országos ismert színésze vonja

A szó közöttünk maradhat, de a zombói kulákügy nem. Igaz, róluk már egyszer szolt a krónika, de ha nem férnek a bőrükben, hát szólnon megegyeszer.

„Községünk a harmadik negyedévi adótervét 117 százalékra teljesítette, de a becsületes dolgozó parasztoknak mintegy 30 százaléka egész évi adótartozását kifizette már” — jelentette a minap a zombói tanácselnök.

Jó eredmény ez, mégis sok a hátralékos Zsombón. Tévedés ne essék: nem becsületes dolgozó parasztokról van szó. Nem! Kulákok ők, csaknem az utolsó szálig. Olyanok, mint id. Zádori Dávid, meg a fia, az ifjabbik Dávid, akik a jelentős adótartozáson kívül ketten nem kevesebb, mint 166 kiló sertéssel, 95 kiló marhával, 509 liter tejjel, 11 kiló tojással és 11 kiló baromfival is adósai a dolgozó népi államának. Az adósok között van még Monostori Mátyás 29 holdas. Puskás Tamásné 94 holdas, három tanyás, Varró Kálmán, Maróti István, Szabó József, Zádori Gyula, Bálint József és Dudás Károly is, s még jónéhányan a zombói kulákok közül, akik összesen 16 mázsa sertéssel, 13 mázsa vágómarhával, 52 hektó tejjel, 244 kiló tojással, 250 kiló baromfival és 300 ezer forinttal tartoznak az államnak.

Kapós házhely a sarkon

Nemcsak a zombóiaknak, de bizonyosan a föld hátán minden embernek jogos életigénye a szép, tágas, tiszta levegőjű családi ház. Ezt a jogos életigényt igyekszik kielégíteni kormányunk azzal a rendelettel, amely a dolgozó parasztoknak lehetővé teszi a falun, hogy állami hozzájárulással kislakást építsenek.

Kislakásépítési igényüket — mint országunknak csaknem minden községében — Zsombon is sokan bejelentették a község vezetőinek, s a házhelyek kijelölését már el is kezdtek. „Szép helyek, jó helyek” — az építkezőknek egyöntetűen ez a véleményük. A dolgozó parasztoknak éppen ezért teljesen mindegy, hogy a kijelölt házhely-területből melyik „portára” kerül majd kicsi „fészük”.

A dolgozó parasztoknak igen, de a kulákoknak nem. Ezt bizonyítja Zádori Gyula esete is, aki a békekölsönjegyzéskor kijelentette: ha a földművelőszövetkezet előtti sarki házhelyet neki adja a tanács, akkor jegyez 200 forintot.

Ahhoz, hogy Zádori Gyula mi-féle ember, ezektől nem szükséges kommentárt fűzni. De ismerjük meg Szabó Józsefet is, akitől azt beszélük a zombói dolgozó parasztok, hogy a tavasszal halálba kergetett egy embert.

Tipikus kulák-módszer

Középkorú, egyszerű, de nagyon dolgoz embernek ismerték Molnár Józsefet Zsombón. Két hold földje volt csupán, egyebe semmi. Történt egyszer egy szép, derűs napon — vagy borongós volt? — ezt csak Molnár József tudná megmondani, ha élne még szegény... Szóval a kormányprogram előtt egy alkalommal felkereste Szabó József kulák — az öreg Dávid kuláknak a véje — és kérte, hogy „segítsen” rajta Molnár József. Segítsen rajta: költözzék be abba a szép nagy tanyába és „mentse meg” a hozzá tartozó földdel együtt.

Okosnak gondolta Szabó. Tudta, hogy Molnár Józsefet — akinek saját háza nincsen — jóval körülmé-

Szombaton megnyílt Szegeden az első vidéki állandó jellegű Kamara Bábszínház

Szombaton délután nyitotta meg kapuit Szegeden a gyermekek nagy öröme az első vidéki állandó jellegű Kamara Bábszínház. A korszerű forgószínpaddal, reflektorokkal és színórpaddal felszerelt kisház nézőterén mintegy 130 ülőhely van.

A színház művészeti együttesét a Fémipari és Finommechanikai

még magára a figyelmet: Miklós Klári és Mezei Lajos.

Miklós Klári egy falusi tanítónét játszik, Tatjana barátnőjét, Cvetajevát. Éppen ellentét Tatjánának. Szereti a hivatását, hisz az emberekben és az életben. A szerepnek ezt az oldalát ragadja meg és hangsúlyozza ki Miklós Klári, ezért sikerült az alakítása, ezért marad emlékeztető. Siskin diák, Nyil barátja és méltó társa. Mezei játéka csupa tűz, az ő Siskinje az az em-

nyesebb lenne majd kiköltöztetni a tanyából. És ha egyszer mégis tagosítanak a földet, legalább a tanyára megmaradna.

Molnár József hajlott a szóra és mint a föld haszonbérloje, családjával hamarosan beköltözött a kulák házába.

1953 július 4.: Nagy Imre elvtárs beszéde. A kulákok mindenütt, Zsombon is úgy értelmezték, hogy „visszajött” a régi világuk. Még egy kis idő telt el a kormányprogram után és Szabó József kulák ismét megjelenik Molnáréknál, hogy „megköszönje” amiért annyi időn át oly nagy gondossággal rendben tartották háza tájkát. A Molnár-családnak ettől az időtől kezdve nem volt nyugta a tanyában. Az ember hiába mondta, hogy nincs hova menniük, a kulák nem engedett. Állandóan zaklatta Molnárékat, hogy mostmár költözzenek ki, mert különben ő „majd megmutatja...” és ocsmány szavakkal illetve hol Molnárét, hol pedig a férjét.

A zaklatásban Szabó nem ismert határt. Egyik alkalommal a bérbe adott tanyán megrohanta Molnárét, aki egyedül, betegen feküdt a szobában. A beteg asszonyt még inkább meggyötörte a gond és hamarosan kórházba került Szentesre. Most ismét a férj következett, soron, akit Szabó addig üldözött a tanya miatt, míg az idegrendszerében — mostmár feleségétől megfosztottan — elkeseredésében felakasztotta magát...

A többi se külön

Ez volt Szabó József, amaz mert Zádori. De a többi se külön. Látszik csak! Puskás Tamásné 94 holdas, háromtanyás és Kiskundorozmán úri házzal rendelkező kulák-asszony másokkal dolgoztat épp úgy, mint régen. Dudás Károly, a volt dorozsmai marhakupec és 60 holdas kulák fia se sokat változott. Dudás kulák 1952-ben Márton Józsefnek bérbeadta a földjét. Eddig csak jól csinálta, mert Márton József azóta szépen rendbehozta a földet és belépett vele a zombói I. típusú tszcs-be — és itt kezdődik a bibi. Ugyanis Dudás Károly most „vissza” akarja venni a földet Mártontól. Nem mintha az ifjabbik kulák maga akarná ezt megművelni, hanem mert nyilván nem tetszik neki a termékcsoport. Kroón Géza volt úrbirtokosnak is kinyílt a szeme, mert ő meg a Béke termelőszövetkezettől követeli vissza a földjét tanyával együtt. De kár a fáradságért.

Bálint József 34 holdas kulákot is jól ismerik a zombóiak, de gyerekeit már kevésbé. Pedig jó azt tudni, hogy Bálint József gyerekei igen jó állásban vannak. Leánya például agronómus Dunántúlon az egyik állami gazdaságban. Nem gondolja Bálint József, hogy ha a magyar állam kényeret ad gyerekeinek, akkor neki is illenék már rendeznie az adóját, meg a beadási kötelezettségét? Nem, erre nem gondol.

Nem szükséges sorolni tovább, hisz egyformák ők valamennyien: kulákok, akik csak élnek, meg zabálnak, de az államnak nem adják meg, ami jár. Dehát mikor lesz már ennek vége? A zombói tanács mikor fogja már szorosabbra a kulákok gyeplőjét? Vagy Zsombón a kulákok azt gondolják, hogy helyettük is a becsületes dolgozó parasztok fizetik meg az adót, meg a többi?

Vállalat dolgozóiból álló lelkes kis csoport alkotja, Tagjai társadalmi munkában rendszeresen szombat és vasárnaponként tartanak előadást. A szereplőket a népművészeti intézet munkatársai rendszeres oktatásban részesítik. A szombati bemutatón „Mackó Mukik kalandjai” című darabot adták elő.

A stílusos díszletért Sándor Sándor, a jelmezért Bene Jánosné és Horváth Ferencet illeti dicséret. Különösen Polja, Cvetajeva, Siskin és Jelena ruhái felelnek meg egyéniségüknek.

OSVÁTH BÉLA